

FLORENCI OLLÉ I RIBA

29

FRONT D'ARAGÓ

123 BRIGADA MIXTA

MEMÒRIES D'UN MESTRE

FRONT D'ARAGÓ
123 BRIGADA MIXTA

MEMÒRIES D'UN MESTRE

Memòria del Segle XX - 29

FRONT D'ARAGÓ
123 BRIGADA MIXTA

MEMÒRIES D'UN MESTRE

FLORENCI OLLÉ I RIBA

Cossetània
EDICIONS

Aquesta obra ha estat publicada amb la col·laboració
de l'Ajuntament de Vallbona d'Anoia

AJUNTAMENT DE
VALLBONA D'ANOIA

Primera edició: abril del 2019

© hereus de Florenci Ollé i Riba
© pel pròleg, Pelai Pagès i Blanch
© Cossetània Edicions

Director de la col·lecció:
Josep M. Figueres i Artigues

Membres del consell assessor:
Ramon Alberch, Albert Balcells, Antoni Furió,
Eugeni Giral, Jordi Planes, Francesc Roca i Sebastià Serra

Edita:

9 Grup Editorial
Cossetània Edicions
C/ de la Violeta, 6 • 43800 Valls
Tel. 977 60 25 91
cossetania@cossetania.com • www.cossetania.com

Disseny i composició: 3 x Tres

Impressió: Romanyà Valls, SA

ISBN: 978-84-9034-833-8

DL T 240-2019

A la memòria pòstuma del meu avi i de la meva àvia, el gran amor de tota la seva vida; a la meva família, especialment al meu pare i a la meva mare, que tant estimo i que sempre m'han ajudat absolutament en tot, i al meu fill, que sap que me l'estimo infinitament malgrat ser aquella mama tan i tan pesada; al JC, que sempre ha estat present i sé com apreciava el meu avi; al Santi que tant me'l recorda, perfeccionista i amb aquell sentit tan positiu i pragmàtic de l'home categòric i segur de si mateix; als meus bons amics i a les meves grans amigues, que ja saben que per a mi són com la germana que no he tingut o com la "mare adoptiva" que em protegeix; a qui amb dedicació i esforç ha fet possible aquesta publicació. En definitiva, a totes aquelles persones que, amb una simple trucada o missatge, una tendra mirada, un expressiu somrís, un savi consell i fins i tot un reny oportú i ben intencionat, amb paciència, m'han donat tot el seu suport en aquest moment tan difícil i alhora tan especial de la meva vida.

SILVIA NADAL OLLÉ

PETIT HOMENATGE

M'agradaria saber expressar com em sento en aquests moments, saber com definir aquesta allau de sentiments, fins i tot contradictoris entre si, que hi ha dins meu.

D'entrada, voldria començar dient que he viscut envoltada de tot l'amor que una filla i una neta pot rebre, però, alhora, no pas mancat d'exigència i rigorositat, sobretot per part del meu avi. Dia rere dia, vaig créixer al seu costat, no només com a neta sinó també com a alumna de l'escola on ell exercí de director fins a la seva jubilació i on jo només m'hi podia dirigir "de vostè" i com a "Senyor Ollé" (mai com a avi).

Així, doncs, es palesa com exigent, rigorós, responsable, perfeccionista..., entre altres, són trets ben marcats de la seva personalitat però combinats amb la dosi adequada de dolçor i tendresa i aquella màgia tan especial del bon avi i del bon mestre que sabia com fer aprendre una gran lliçó de qualsevol petita cosa de la vida.

A tall d'exemple, recordo, com si fos ara, tantes i tantes anècdotes que m'han fet créixer com a persona: com la picada d'abella al jardí de casa a Vallbona, que en comptes de plànyer-me pel meu dolor i desconsol, davant la sorpresa de tothom, em gravà el plor i així després podríem observar el plor d'una nena valenta, segons deia ell; la mateixa nena

valenta que queia i s'aixecava després que l'avi li fes una foto de la ferida amb la seva inseparable càmera de fotografiar (càmera que l'acompanyà a la guerra, com ja llegirem) i li ensenyés que si el terra no s'havia fet res ella menys i amb un original dibuix de mercromina tot quedava resolt. Amb aquests, entre altres records, es fa evident aquesta manera d'educar d'una persona estricta i a la vegada tan immensament humana que m'alliçonava amb tot l'afecte i amb aquell sentit tan positiu de la vida que l'acompanyava tothora.

Talment és com ell volia que aprengué el seu alumnat i com se sentia orgullós de tenir una neta a qui sempre volia ensenyar a extreure'n un aprenentatge de qualsevol situació, per insignificant que aquesta fos, ensenyar a ser lluitadora, que no era res més que predicar amb el seu propi exemple, allò que ell mateix s'aplicà durant tota la seva vida i que, lamentablement, ja va haver de començar de ben jove quan, només amb 27 anys, va haver de fer front a una guerra que no només superà sinó que excel·lí amb escreix, gràcies a aquesta fortalesa i aquest esperit de lluita, juntament amb la seva profunda capacitat d'observació, d'anàlisi, de reflexió i de ponderació constants, a una equitat i a una justícia admirables, acompanyades del seu estricte sentit del deure, tant vers ell mateix com vers els altres, tant en situacions de la seva vida quotidiana, personal i professional, com també en totes aquelles que va viure a la guerra i que, tal com apreciarem en llegir el llibre, requerien una gran complexitat i mai amb la mirada d'una persona superba sinó amb el seu constant saber fer i saber estar. Així és, doncs, com arribà a ser tant un avi i un mestre excel·lents com un gran capità d'exèrcit, però el que encara és més important: com arribà a ser estimat per tots aquells que amb ell van viure i van compartir aquells moments tan i tan difícils d'aquesta crua guerra (tal com en aquest original queda reflectit), com tots els que van estar al seu voltant, en el seu dia a dia familiar i de docent. Fins i tot em fa il·lusió

esmentar una alumna que el va estar buscant incansablement al llarg dels anys i finalment el trobà, un cop casada, per poder agrair-li tot el que per ella havia fet. S'establiren uns bonics llaços d'amistat que perduren encara ara amb aquesta família malgrat ambdós —mestre i alumna— ja no estan entre nosaltres.

No cal dir que jo sempre havia volgut ser com el meu avi i, per descomptat, arribat el moment, la carrera escollida fou magisteri i va ser aleshores que curiosament vaig descobrir que el meu avi no només havia fet magisteri sinó també psicologia i pedagogia. Un altre cop he de dir que així era ell i afegir, per tant, a tots els trets ja esmentats, també el de ser discret, prudent, fins i tot desitjós de passar desapercebut, sempre que la situació ho requeria, darrere aquell home culte i sempre amb aquella aparença d'home segur de si mateix.

Potser per tot això, jo que sempre vaig saber de l'existència d'aquest manuscrit mai vaig ser capaç de llegir-lo en vida. No sabia ben bé explicar-ne el perquè, però el que és ben cert és que no en vaig tocar ni un sol full fins molt després de la seva mort i, altrament, he d'afegir que va ser gràcies a la persuasió dels meus pares i en especial del meu pare que, com si d'un segon fill es tractés, m'hi insistia constantment.

Un cop el vaig haver llegit, entre llàgrimes, inexplicablement, el vaig tornar a desar amb aquelles tapes verdes fetes a mà per ell mateix i amb les quals tan bé el meu avi havia enquadernat i protegit aquest original que ara tenim entre les nostres mans. Tanmateix, el vaig tornar a deixar guardat al despatx de casa seva, on jo visc actualment, sempre amb el reclam persistent dels meus pares que desitjaven fermament la seva publicació, en memòria del meu avi, per acomplir el somni al qual ell volia arribar quan es jubilà, però que tristament no va poder satisfer: no sabia que, arribat aquest moment, la meva àvia, el gran amor de la seva vida, emmalaltiria. No dubtà ni un instant i es dedicà ple-

nament a ella i així renuncià a aquest somni: a la publicació d'aquestes memòries i a la seva gran passió, escriure per a ell i per a tots els del seu voltant, fer arribar tot el coneixement que tenia reservat en la seva immensa biblioteca entre apunts i més apunts, notes i més notes, observacions i més observacions d'escriptors, historiadors, matemàtics, religiosos, científics; cap disciplina escapava de la seva mirada. Sota el prisma del seu sentit crític, tot era objecte d'estudi, totes les àrees del coneixement humà: literatura, llengua, història, matemàtiques, religió, ciències... Fins i tot temes tan actuals com són avui en dia la dislèxia o la hiperactivitat i que 60 anys enrere eren pràcticament desconeguts, ell ja els tractava, no obstant tot va romandre arxivat dins aquella biblioteca tan especial que a mi sempre em fascinà.

Per tant, jo no em puc perdonar, ni com a neta ni com a llicenciada en filologia, el fet d'haver tingut "oblidat" en un prestatge de casa aquest escrit i aquest és el veritable motiu pel qual em costa escriure aquestes paraules, el motiu pel qual aquests sentiments contradictoris entre si (com he dit a l'inici) m'impedeixen veure-hi clar:

Com és possible que jo, l'única neta, la nineta dels seus ulls, li fallés d'aquesta manera?

No vaig despertar d'aquest error fins que un dia en un dels cursos d'estiu de formació, fruit de l'atzar, vaig assistir a un d'història impartit pel director d'aquesta col·lecció i sense saber com vaig sentir la necessitat de fer-li saber l'existència d'aquesta obra. El fascinà. Aquest fet m'hauria d'haver fet feliç, però no només no fou així sinó que encara augmentà més el meu sentiment de culpabilitat i vaig defugir, una vegada més, la meva responsabilitat i el vaig tornar a enterrar entre tots els seus escrits fins que anys més tard una amiga meva apassionada per la història em demanà si el podia llegir. Jo l'única condició que li vaig imposar fou la de la sinceritat. També quedà fascinada. El meu remordiment creixia i, un cop més, sense cap mena de sentit, vaig tornar a fer desaparèixer aquest manuscrit, davant la ma-

nifestació de sorpresa i indignació de tothom que n'estava al corrent.

De cop, aparegué màgicament una escletxa de llum: la Maribel, l'alcaldeessa de Vallbona, em demanava una petita ressenya històrica del meu avi per a una recerca per als alumnes de l'Institut de Vallbona. Vaig tornar a sentir la força del meu avi dins meu i vaig recordar com, quan era petita, i no tan petita, corria pels carrers de Vallbona amb els meus avis al costat; i, gràcies a l'ajut de les meves grans amigues, unes amb suport de contingut històric, altres tecnològic i visual i d'altres amb aquell suport de germana gran, que no he tingut, vaig preparar el projecte per a l'Institut de Vallbona i em van fer saber trobar l'equilibri en la balança d'aquests sentiments contraposats i m'envaí la il·lusió d'iniciar aquest procés de la publicació d'aquest original i així és com avui em sento: trista i alhora immensament feliç i orgullosa de ser la neta del meu avi i més si tinc present com des de ben petit va haver de lluitar per aconseguir arribar a tenir una bona formació.

És en aquest sentit que m'agradaria fer saber breument una mica de la seva història personal i com, en aquestes circumstàncies, em meravella, encara més, en Florenci Ollé que, més enllà de la figura del meu avi com a neta, m'admira la d'aquell nen, fill d'una família humil, la de Cal Pau Ollé de Vallbona d'Anoia que, només amb 13 anys, va haver de deixar l'escola, en contra de la seva voluntat, perquè en aquells moments ja es considerava que havia de posar-se a treballar, com tots els altres nens de la seva edat que ja feia temps que havien deixat els estudis. Però, ell, no es rendí i ja de ben petit la seva passió per saber va fer que, a més de participar activament (cantades de caramelles, actuacions teatrals...) en la vida del seu poble estimat, com correspon a tot nen de la seva edat, mai renuncià a la possibilitat de seguir estudiant, seguir instruint-se i així és com, a proposta del mateix Senyor Masclans (el seu gran mestre), el meu avi era aquell vailet que després de la seva jornada laboral

a la fàbrica de Ca la Fou, en lloc de jugar pel carrer, va triar anar a classes particulars, per voluntat pròpia, amb aquell gran mestre que tant marcà la seva vida, aquell gran mestre que confià en ell i que sabia, i així li ho va saber infondre, que seria un home d'una gran riquesa interior; certament el meu avi esdevingué aquell home que el gran mestre ja descobrí i amb el qual sempre mantingué una estreta relació, una profunda relació de mestre-alumne, que fins i tot perdurà a l'exili del Senyor Masclans.

Així ho voldria exemplificar amb aquestes línies textuais que es van dedicar ambdós i que reflecteixen l'estima que mútuament es professaven:

Als tretze anys gràcies a la dedicació del Sr. Masclans havia ja superat moltes coses de la meva instrucció deficient, però no estava ni de bon tros a l'altura que pertocava a un noi de la meva edat.

[...] definitivament aquest fou el meu mestre.

[...] i si en principi fou el meu educador, més endavant fou el forjador del meu pervindre i el que, de fet, estructurà la meva personalitat.

[...] mi maestro y su escuela [...] En ella forjaron mi cerebro y a ella debo todo [...] mi devoción para ejercer el magisterio [...] y por consiguiente el entusiasmo con que voy preparándome para abrazar la noble carrera para la educación de la niñez.

I si aquestes paraules anteriors mostren la profunda estimació del meu avi cap al Senyor Masclans, també les que podem llegir a continuació indiquen com aquesta estima era totalment recíproca i el Senyor Masclans fins i tot des de l'exili li envià aquestes línies extretes d'una carta:

Vaya como testimonio de buen afecto del Maestro exiliado.

[Signat: José Masclans (Burgos 1941)]

Per aquest motiu, el meu avi fou escollit per dur a terme l'acte inaugural de la placa que dona nom al Grup Escolar Josep Masclans l'any 1979 a Vallbona d'Anoia.

Així, en mans del Senyor Masclans, el meu avi iniciava la seva formació i s'adonava com n'era, d'important, saber aprendre com qualsevol moment era vital per instruir-se i com, fins i tot, només amb aquests 13 anys, quan tornava de la feina caminant cap a casa, i abans d'entrar a les classes particulars, escoltava atentament i amb gran entusiasme els contes que els més grans li explicaven. Aquests contes marcaran posteriorment la seva manera d'ensenyar, serà el punt de partida d'un mestre avançat a la seva època. Aquesta influència es fa palesa quan ell sent director d'escola per l'altaveu recitava els seus propis contes i tot el seu alumnat l'escoltava embadalit i després havia de saber extreure'n una conclusió moral i ensems reflectir-la també en un dibuix.

Tot era motiu per ser plasmat en l'escriptura, res quedava sense passar per la seva ploma sucada en tinta d'aquell màgic tinter per a després ser anotat en la seva màquina d'escriure Olivetti.

Aquesta és, doncs, la imatge del meu avi que, com tota neta, he estimat infinitament i alhora he admirat profundament: sempre formant-se i, el més essencial, sempre formant-se per poder formar els altres.

Punt cabdal de la seva vida, formar-me a mi, la seva neta, aquella tasca de tot avi feliç amb la seva nena estimada a qui constantment tot li simplificava i sobretot amb aquelles ganes que mai podré oblidar. Però volia quelcom més (expressió tan feta servir per ell) més: formar tots els infants que hi havia al seu voltant i ja de ben jove no dubtava a fer classes de repàs (com també va voler fer a la guerra i es pot veure en aquest manuscrit) durant els períodes de vacances a Vallbona, a casa seva, a tots aquells nens i nenes d'edats variades, que contents anaven corrents a escoltar com impartia aquelles sessions tan plenes de coneixement

i sobretot de passió, aquella passió que ja va rebre del seu gran mestre, el Senyor Masclans, i que perdurà tota la seva vida. Aquella passió que significa la gran vocació d'un gran mestre, el gran mestre que ell tingué i el que més endavant el meu avi esdevingué.

És precisament per això que, després d'aquestes petites pinzellades de la seva vida, m'agradaria fer conèixer la figura del meu avi, que malgrat la dificultat va saber lluitar per enriquir-se culturalment fins arribar a tenir aquesta petita biografia (que també figura a la solapa):

Florenci Ollé i Riba (Vallbona d'Anoia, 1910 – Barcelona, 1995).

Estudià magisteri. Mestre vocacional, arrelat a Vallbona des dels seus inicis, impartí classes a l'Acadèmia Muntaner; al Grup Escolar Oasis (Claris, 90) i a l'Escola Nacional de nens (carrer Llançà, Collblanc); també a l'Escola Maristes de Badalona.

Llicenciat en pedagogia i director tècnic de la secció de Primera Ensenyança del col·legi Nelly de Barcelona durant més de tres dècades, dedicà tota la seva vida al món de la docència amb una brillant trajectòria professional per la seva constant inquietud de formació integral i de preocupació pels altres. Ja el 1965, mentre exercia de conferenciant als II Cursos d'Orientació Psico-Pedagògica, se'l considerà, i així fou publicat a la premsa escrita d'aquell moment, per la Federació de Centres d'Ensenyança Primària com “possiblement l'únic a la nostra pàtria perfectament documentat sobre l'ús de la mà esquerra i els seus efectes” en un moment en què aquest tema era pràcticament desconegut entre els educadors.

Alhora, sense deixar mai de banda l'escriptura, escriví en forma de dietari personal tant el seu dia a dia dels cursos de pràctiques de magisteri al costat del seu gran mestre Josep Masclans com les seves experiències a les aules; petites poesies, un drama en tres actes (tot inèdit) i publicà l'opuscle de la Parròquia de Sant Bartomeu de Vallbona d'Anoia

(setembre 1963) i també articles a la *Revista de Educació* (des de l'any 1958 fins al 1967).

Finalment, és imprescindible tenir present que la lectura d'aquest original amaga una pluralitat temàtica entreteixint com fils conductors els fets més rellevants del nostre país en temps de la Guerra Civil espanyola i alhora la immensa humanitat que reflecteix l'autor no simplement amb la cruesa d'un text memorístic sinó també amb la mostra de la tendresa i de la misèria, de la fortalesa i de les pors i dels temors més profunds, de l'enyorança i de l'equilibri emocional d'un jove de tan sols 27 anys. L'obra no només és un veritable document històric sinó que va més enllà: conté amb un delicat to humà els valors més preuats de la nostra existència (amor, bondat, generositat...).

És de rellevant importància no llegir el llibre sota cap òptica d'ideologia política. El prisma ideològic és simplement el punt de partida d'un protagonista que narra el seu compromís social en primera persona des de les primeres línies. Sempre amb una perspectiva d'esperit d'optimisme malgrat les fatalitats, amb un afany de superació d'ideologies clarament reflectit quan el mateix autor afirma en un passatge del llibre: "s'enfronten fills d'una mateixa terra". Per tant, parlem de persones, de les seves vivències, dels seus patiments, de la incertesa, del seu propi futur. Tant és així que passada la guerra rebé fins i tot el suport de tots els poders fàctics del poble, independentment del bàndol que fossin.

Així, doncs, l'obra condueix el lector a poder establir un paral·lelisme entre dues èpoques: una actual, certament complicada, que viu el nostre país i una altra més llunyana, la Guerra Civil espanyola, que forma part del nostre passat. Ambdues podrien entrelaçar-se, amb la mirada d'uns valors humans essencials, i servir de pont per projectar un missatge de cant esperançador per a les nostres futures generacions a través d'un lideratge positiu fruit d'un compromís social vital encarnat en la figura de Florenci Ollé i Riba,

del qual podríem concloure que unificava en una mateixa persona la tendresa i l'exigència d'un mestre d'escola que vivia amb passió i intensitat la tasca de formar-se i formar de manera integral en aquells pilars més essencials de l'existència humana: la família, l'amistat, el compromís social, l'esperit de sacrifici... amb una clara actitud de generar al seu voltant un clima de confiança i benestar fins i tot en una època tan difícil com la guerra civil espanyola.

SILVIA NADAL OLLÉ

LES MEMÒRIES D'UN MESTRE QUAN VA FER DE SOLDAT

Vuitanta anys després de la seva fi, la Guerra Civil de 1936-1939 segueix essent un dels períodes de la nostra història contemporània que més interès desperta més enllà de l'historiador i de l'estricta professional de la història. Una guerra —cal recordar-ho— que va venir seguida d'una dictadura militar de gairebé quaranta anys de durada i que, avui encara, a desgrat dels anys que ja fa de la mort del dictador, sembla que no l'hàgim superat del tot. Una guerra que, en molts aspectes, queda ja molt lluny a les joves generacions, si bé de ben segur que n'han sentit a parlar en l'àmbit familiar, a través d'una memòria que s'ha anat transmetent de pares a fills.

Perquè és evident que en la nostra història immediata la guerra va representar un abans i un després, una ruptura històrica que no havia provocat cap de les guerres civils del segle XIX —les anomenades *guerres carlines*— i que fins un cert punt ha eixamplat les seves conseqüències fins als nostres dies. En un moment en què —també cal posar-ho de relleu— la memòria històrica o la memòria democràtica finalment s'ha acabat imposant com una referència de futur, recordar allò que es va esdevenir, per molt traumàtic que sigui, és una garantia perquè no es torni a repetir.

Justament un aspecte important de recuperació de la memòria històrica ve donat per la transmissió de les experiències d'aquells que les van viure. I la transmissió pot ésser, evidentment, oral o escrita. I no són pocs els qui, havent participat en aquella guerra, han volgut plasmar la seva experiència de forma escrita. És el cas que ens ocupa: Florenci Ollé i Riba, mestre i director d'escola i pedagog, va escriure sobre tot allò que va viure durant els mesos que va ser al front, del juliol de 1937 al febrer de 1939. I la primera característica d'allò que ens ha deixat escrit el mestre Ollé és que les seves "memòries d'un mestre" no pretenen, com a vegades passa amb les dels polítics que han desenvolupat algun càrrec, justificar en cap cas les activitats que va portar a terme. Curt i ras, sense embuts ni consideracions, explica tot allò que va viure i patir mentre va ser al front.

I ho fa amb un enorme esperit crític, narrant i valorant, sovint amb judicis contundents, totes les situacions per les quals va passar. I és que, d'entrada, esdevé enormement crític amb la majoria de caps i oficials als quals va estar sotmès. En uns casos els acusa obertament d'ignorants i arbitraris a l'hora de prendre les decisions i sovint —ell, que era mestre— no s'absté d'inculpar-los d'ésser personatges amb un escàs nivell cultural.

Ollé fou mobilitzat el juliol del 1937, en un moment en què es portava a terme l'ofensiva contra Osca, que havia tingut lloc després dels fets de Maig d'aquell mateix any a Barcelona. Val a dir que, a partir d'aquella primera situació, va recórrer pràcticament tot el front d'Aragó —passant per l'ofensiva contra Terol, a finals d'any, per València, Peníscola, Tarragona, Reus, les Borges Blanques i Balaguer, un cop ja trencat el front d'Aragó. Va prendre part a la batalla de l'Ebre i a partir del dia de Nadal de 1938 va patir, com tot l'exèrcit de la República del front ja català, l'ofensiva franquista fins a la seva sortida cap a França per Albanyà. De nord a sud, doncs, Ollé va recórrer tot el front formant part sempre de la 123 Brigada Mixta, que sovint,

amb els sotrac de la mateixa guerra, es trobava fragmentada i desorganitzada. Un nord i un sud plens de pobles petits i altres de més grans que té un gran interès sempre a descriure i valorar. Una altra de les característiques de les memòries d'Ollé és justament la descripció que fa dels pobles i de les seves gents, tant pel que fa a l'aspecte urbanístic —cases, carrers i places— com al caràcter i als costums dels seus habitants. És evident el seu caràcter observador en tots els casos, que sempre caracteritza i qualifica segons els seus propis valors.

Viure al front —i a vegades a la rereguarda immediata— no deixava d'ésser, però, dur i contundent: la gana que es passava contrastava sempre, d'acord amb el seu testimoni, amb els privilegis de què gaudien a la rereguarda, on en alguna ocasió menjar conill i carn era una satisfacció que es portava a terme amb felicitat, si bé en comptades ocasions. L'altra obsessió que apareix en les memòries d'Ollé és el tabac, que inevitablement formava part de la vida quotidiana dels soldats quan s'havien de relaxar i del qual no sempre disposaven en quantitat suficient. I, finalment, la correspondència, les cartes que arribaven al front —quan hi arribaven— de la família, a desgrat de la censura que havien de passar.

En qualsevol cas, però, Ollé, d'acord amb el que diu, i a desgrat de les penalitats sofertes, va disposar de certs privilegis des del moment en què fou nomenat cap del Servei d'Informació de la brigada i s'havia de fer càrrec del diari d'operacions tot buscant informació sobre l'enemic. Era una tasca important, entre altres raons perquè conèixer el que feia l'enemic, els seus moviments al front, podia comportar la victòria o la derrota a la guerra. I que es va esmerçar en la feina que va fer queda corroborat pel testimoni d'Avel·lí Artís-Gener, *Tísner*, quan, al volum segon de les seves memòries, *Viure i veure*, planteja que, entre altres conclusions que va treure del front, una fou que “en Florenci Ollé fes funcionar amb tota l'eficàcia el Servei d'In-

formació i que n'hagués après a cremadent". Avel·lí Artís apareix sovint a les memòries d'Ollé. La seva professió de mestre també va servir perquè acabés a l'Escola d'Estat Major, que en principi era a Gavà, si bé les classes s'havien de fer a Barcelona. Però en aquest punt la conclusió a què arribà Ollé també fou contundent: "Les classes de l'Escola de Guerra són un desgavell." Tot i així, va arribar a tinent d'infanteria.

I és que, comptat i debatut, la crònica que escriu Florenci Ollé des del principi fins a la fi —l'etapa final de la guerra és un "campi qui pugui"— esdevé un relat d'errors comesos per l'exèrcit de la República, pels seus oficials i caps i pel mateix govern de la República. És cert que pràcticament no entra en valoracions polítiques sobre l'evolució republicana i només esdevé extraordinàriament crític amb les col·lectivitzacions agràries que els anarquistes van portar a terme a Aragó. Però que va viure una experiència traumàtica sembla una evidència indiscutible.

Finalment, les memòries del mestre Ollé s'han d'entendre també en un context en què els aspectes estrictament militars de la guerra civil tornen a ser objecte d'estudi i d'interès. Si fa uns anys es van publicar les *Cartas de Gros-si* (Sariñena Editorial, 2009), centrades en les milícies que havia organitzat el POUM al front d'Aragó, ara acaben d'aparèixer el llibre de Gonzalo Berger sobre *Les milícies antifeixistes de Catalunya* (Eumo, 2018) i un clàssic, publicat a l'Argentina l'any 1938 en una primera edició per l'escriptor José Gabriel i que porta per títol *La vida y la muerte en Aragón* (Salvador Trallero, 2018). La vida i la mort en una guerra que, com recordàvem al principi, fa vuitanta anys que es va acabar. I la recordem amb l'esperança que una guerra d'aquelles característiques no es torni a reproduir mai més.